

Az idegen, aki erre jár című novella elvégzi a föntiek ellenpróbáját is. A szóvarázs tagadása („Leszögeztük, hogy a nevek nem ontológiai kategória”) és az elsősorban a nevelés területén megnyilatkozó „liberális”, „felvilágosult” szemlélet könnyedsége szintén elviselhetetlenné válik, valóságvesztéshez, „egzisztenciális dermedtséghez” vezet. Az elbeszélő azonban nem elégszik meg ezekkel az összefüggésekkel, hanem megmutatja, hogy a bensőséges személynység visszaállítása innen is kiutat jelent.

STURM LÁSZLÓ

(*Kortárs Kiadó, Budapest, 2003,*
184 oldal, 1680 Ft)

MÁRAI SÁNDOR:

Történelmi regények I-II.

Nem is tudtam, hogy történelmi regényeket is írt – ez volt az első reakcióm. Eddig valahogy nem tudtam kibékülni Máraival. Jó író, kétségtelen, de nem találtam meg hozzá az olvasói kulcsot. A vitathatalnuk zseniális Krúdy-regényt leszámítva minden könyve valahogy idegen maradt számomra. Talán az első „találkozásunk” az oka. Úgy másfél-két évtizede (ha jól emlékszem, 1986-ban) olvastam először Márait, egy

„szamizdatként” terjesztett, fénymásolt példányát a *Kassai polgárok* színpadra szánt, dramatizált változatának. Ma már tudom, hogy erről nem Márai tehet (nem ő dramatizálta), de kegyetlenül rossz volt. A regény sokkal jobb, de már el voltam rontva, amikor elolvastam.

Idegenkedve nyitottam fel a *Történelmi regények* első kötetét, és csodával találok. A *Rómában történt valami* remekmű. Julius Caesar halálának napját beszéli el, de nem a gyilkosságot, hanem az emberek reakcióit, emlékeit a Diktátorról. (Igen, a Diktátorról, mert Caesar neve egyszer sem hangzik el/íródik le a mű során.) Az igazi történelem Márai szerint a mindennapi emberek története. A mű nem szokványos történelmi regény, többé-kevésbé összefüggő történettel, hanem novellák füzére: megannyi remek portré, Caesartól valamiképpen függő emberek élete, jellemrajza. Mennyire örök, kor- és rendszerfüggetlen például az udvari költő típusa: „Éveken át mindig elnyomottan, a háttérben!... Mi? Hogy?... Nem egészen elnyomottan?... Hát igen, a tehetség eget kér, még a zsarnokok világában is... Még ő sem tudta teljesen elnyomni a tehetségem, a zsarnok. De tudta ő jól, milyen tisztán látom, mennyire megvetem őt, az embert, aztán a művét és mindent, amit csinált...” Kommentár nem szükséges. A regény csupa ilyen éles, pontos emberábrázolásból összeálló

mozaik, a korai császárság Rómájának hiteles képe.

A *Harminc ezüstpénz* kissé kilóg a sorból: elbeszélője nem egy (vagy több) kisember, hanem egy (majdnem) mindentudó literátor (nevét nem tudjuk, ahogyan azt sem, melyik korban él, csak az biztos, hogy Jézus halála és feltámadása után), maga a mű pedig inkább esszéregény, mintsem történelmi. Erénye szintén az alapos emberábrázolás. Márait nem Júdás halála, bűnhődése érdekli, hanem az, ahogyan eljut az árulásig. Hogy valóban öngyilkos lett-e, vagy letelepedett valahol a harminc ezüstből, nem fontos.

Az *Erősítő* egy kiugrott inkvizítor története. Az erősítők voltak azok, akik a máglyahalál előtt „erősítették” a kivégzendő lelkét, felkészítették a halálra, a bűnhődésre. A háttérben Bellarmino bíboros és Giordano Bruno ellentéte áll, a főhős azonban, aki egy levélben beszél el történetét, ismét egy kisember. A dominikánus szerzetes azért hagyja ott az inkvizíciót, mert bár tudja, szükséges a világ isteni rendjének helyreállításához, hogy „milliószámra fogják össze a gyanús embereket. De maradhat valahol még mindig egyetlen eretnek, [...] megfertőzi az egészségeseket, [...] akkor a mi munkánk meddő marad.” Nagy regény ez is: Márai szinte elviselhetetlenül lassú tempóban mesélteti el a

történetet főhősével, de ezzel nem unalmassá válik a történet, hanem a levélíró lepleződik le egyre nyilvánvalóbban az olvasó előtt. (Kissé zavaró azonban, hogy Márai a maga „üzenetét” is leleplezi a regényhez csatolt egyik jegyzetében, párhuzamot vonva az inkvizíció, valamint a náci, szovjet, chilei, recski stb. kínzó- és kivégzőtelepek között.)

Az *Ítélet Canudosban* Euclides da Cunha *A vadon* című regénye alapján készült. Az elbeszélő itt is egy kisember, a canudosi fanatikusszektá ellen harcoló brazil köztársasági hadsereg írnoka, aki élete végén írja meg emlékeit a hadjárat utolsó napjairól. A két kötetben összegyűjtött négy mű közül ez a legklasszikusabb történetmesélő munka. A Szabadság, Egyenlőség, Testvériség nevében őrzöngve gyilkoló köztársasági sereg és a szintén minden morált figyelmen kívül hagyó, önnön tagjait kíméletlenül feláldozó szekta küzdelme a háborúk örök értelmetlenségének mementója.

El kell olvasni Márai Sándor történelmi regényeit. És újra kell olvasni egyéb munkáit is: ennek a négy műnek a fényében, akár visszamenőleg is, más megvilágításba kerül az egész Márai-életmű.

CSILLAG ISTVÁN

(Helikon Kiadó, Budapest, 2002,
360+324 oldal, 2900 Ft)